

PJESNIČKE POSLANICE
MÀRCA BRUÈREA DUBROVČANIMA

Slavica Stojan

Màrc Bruère stigao je u Dubrovnik 1772. godine kad je njegov otac René–Charles Bruère Desrivaux preuzeo u tom gradu poslove francuskoga generalnog konzula i otpravnika poslova.¹ U vrijeme školovanja mladoga Francuza u Dubrovniku je još uvijek ne samo snažna tradicija latinizma, već je živo prisutna djelatnost latinista od kojih su još u stvaralačkoj snazi i poetskom zamahu bili Bernard Zamanja i Rajmund Kunić. I Bruère će dati svoj pjesnički doprinos zadnjim izdancima književnog latinizma u Hrvata družeći se i stvarajući zajedno s dubrovačkim latinskim pjesnicima, ponajviše s Junijem Resti i Đurom Ferićem.

U vrijeme u kojem su europske kulturne sredine koračale novim književnim putovima, u Dubrovniku su posljednji pjesnici dubrovačke slobode sastavljali najčešće prigodne stihove živeći u iluziji latinizma, s nostalgичnom reminiscencijom na velike pjesnike prethodnih razdoblja koji su stvarali na narodnome jeziku. Duh ovog vremena bio je, međutim, nauštrb hrvatskoga jezika, jer se harfa novih pjesnika »nije čula dalje od Kleka i Sutorine«.²

Vedre naravi, simpatičan i dosjetljiv, Màrc Bruère dobro se snašao u Dubrovniku, izvrsno naučio hrvatski jezik i stekao brojne prijatelje među naobraženom vlastelom i građanima, kao i u krugu književnika, pohrvativši sam svoje francusko ime u Marko Bruerević. Njima će posvećivati svoje pjesme o različitim radosnim i tužnim prigodama (vjenčanja, smrti, odlasci u samostan, božićni blagdani). Tješi ih, raduje se s njima i tuguje. Šalje im narativne i živopisne

pjesničke poslanice iz Dubrovnika i dalekoga Pariza, piše im iz Travnika, a potom iz Skadra da ublaži vlastitu usamljenost i čamotinju. Tko su bili Bruèereovi prijatelji u Dubrovniku?

Čest i rado viđen gost bio je Marko Bruère osobito u obitelji Luka Sorga (Sorkočević) i njegove žene Pavle (1743–1811). Njihovom sinu Antunu, poslije zadnjem poslaniku Dubrovačke Republike u Parizu, koji je bio Bruèereov školski kolega, posvetio je nekoliko svojih pjesmotvora. Stihove je u različitim prigodama sastavljao i Antunovim sestrama: Marini (1767–1842) prigodom vjenčanja za Rafa Gozze, Katarini (1768–1816) prigodom odlaska u samostan časnih sestara sv. Bartula u Ankoni, Jeleni (1776–1807) prigodom udaje za Nikolu Sorga 1789. (koja se smatra prvom Bruèereovom objavljenom pjesmom), Madi (1786–1812) prigodom odlaska u samostan sv. Bartula u Ankoni. U pjesmama se obraća i članovima obitelji Bassegli: Tomu Bassegliju (1756–1806), njegovoj tetki, (sestri njegova oca Jakobice) Mariji Bassegli (rođ. 1715), Tomovoj sestri Deši Bassegli–Gozze (1759–1804) i njezinu sinu Palu Bassegli–Gozze (1778–1838). Prijateljskim i ljubaznim riječima progovara u stihovima školskim prijateljima Petru Aletiju (1768–1836), Andriji Altestiju (†1850), liječniku Mihu Grgureviću (1754–1820), koji je povremeno prevodio poeziju, Juniju Restiju (1755–1814) i njegovoj ženi Mariji Resti–Zamanja (1756), Mihu Zamanji (1741–1818), Urbanu Appendiniju (1777–1834), piaristu i latinskom pjesniku talijanskoga podrijetla, kirurgu Lorenzu Giromelliju (oko 1736–1811), također Talijanu, koji je bio poočim Đura Detorresa, liječnika, i Jakova Detorresa, svećenika, Bruèereovih školskih prijatelja, potom Mariji Giorgi Bona (1754–1839) naobraženoj dubrovačkoj plemkinji, te vršnjaku i dobrom prijatelju, odvjetniku Nikoli Lucovom Pozza Sorgo (1772–1850).³ Pjesmom se obraća, umjesto pisma, i mnogo mlađem prijatelju Antunu Kaznačiću (1787–1878), odvjetniku i dubrovačkom ilircu i preporoditelju, kojemu je poklonio i svežnjeve svojih rukopisa, kao i jedini portret. Iz Skadra će se javiti duljom poslanicom i svome sunarodnjaku Pierreu Davidu, francuskom konzulu u Travniku.

Među Bruèereovim pjesmotvorima posebnu pažnju privlače pjesničke poslanice prijateljima svojom živopisnom narativnošću i pjesničkim duhom.

Već je Orsat Pucić, objavivši deset godina poslije Antuna Kaznačića 1851. godine Bruèereove pjesme u časopisu *Dubrovnik, cviet narodnog knjižestva*, odijelio poslanice od drugih Bruèereovih pjesama. Autor prve cjelovite studije o Bruèereu kao pjesniku J. Nagy prvi je i istaknuo vrijednost njegovih pjesničkih poslanica.⁴

»Ono što je Bruerević imao da kaže kao pjesnik, rekao je u svojim poslanicama«, naglasio je i Mihovil Kumbol u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do preporoda*, napomenuvši da su »zadahute horacijevskom životnom mudrošću i gdje gdje prošaranim sjećanjima iz Horacijevih oda, kojima su njegove poslanice sličnije nego pravim Horacijevim poslanicama«. ⁵

Pucić je 1851. godine u književnom godišnjaku objavio Bruereove poslanice na hrvatskom jeziku. ⁶ Neobjavljene poslanice, na talijanskom jeziku, sadrži još rukopisna zbirka Pavlović–Gracić, Povijesnog arhiva u Dubrovniku, kao i rukopisna zbirka Bruereovih 60 pjesama u Arhivu Hrvatske akademije, o kojoj dosad, koliko je meni poznato, nije bilo riječi u hrvatskoj književnoj povijesti. Rukopis je vrlo vjerojatno Bruere poklonio prijatelju odvjetniku Antunu Kaznačiću, kako svjedoči njegov unuk Antun, časnik austrijske vojske, koji se potpisuje na prvoj stranici. Sastoji se od šezdeset pjesama, najvećim dijelom upućenih dubrovačkim prijateljima i članovima njihovih obitelji. Među njima je osam poslanica, pisanih na talijanskom jeziku, vrlo dugih, od 100 do 150 stihova. Stoga ću ovom prigodom posvetiti pažnju upravo ovoj rukopisnoj zbirci.

Poslanica je kao književni oblik ušla u književnost poslije Aristotela. U svom književnom razvoju emancipacija epistole nastajala je iz potrebe za komunikacijom, te postala autonomna ispunjavajući osobitu ulogu, onu koju nije bilo moguće izložiti u knjizi zbog same njezine naravi, jer je bila upućena određenoj osobi, zbog kratkoće njezina izlaganja i njezina brzog rasprostranjivanja. Najviše se njima koristio Epikur. Ciceronove epistole u obliku proznih pisama prepoznatljive su po spontanom urbanom govoru, u kojima se autor obraća subesjedniku familijarnim tonom. Ljubavnom epistolom služili su se Katul i Propertije. Ovidijeva je epistola ljubavno–pustolovna, u Horacijeva je pak posve autentična, stvaralačka kreacija u kojoj se razgovor temelji na proživljenom iskustvu o tome što su život, poezija i umjetnost koja se služi biranom uglađenošću, humorom i prijaznošću, i koja je svojom univerzalnom vrijednosti, bogatstvom izraza i stiha, izuzetno utjecala na generacije ljudi. Klasični model Horacijeve poslanice imao je topao obiteljski ton, s elementima satire koju je gajio i 16. vijek. Njezine uzorke nalazimo tijekom 18. stoljeća diljem Europe, posebice u Italiji. Ima ih svih mogućih vrsta: ljubavnih, prijaznih, satiričnih, opisnih, znanstvenih, sentimentalnih, s moralnom poukom. Slobodnim stihom služili su se vrlo popularni sredinom 18. st. sastavljači tzv. lirsko–poučnih epistola Frugoni, Bettinelli i Algarotti. ⁷ Bili su poznati i u Dubrovniku, a njihov nastavljač, pjesnik Hipolit Pindemonte, osobito je slavljen i cijenjen

u Dubrovniku toga doba. Popularnost pjesničkih poslanica kao književnog oblika uvjetuje pojavu cijelih epistolarija, a cvjeta i epistolarna proza koja i u Dubrovniku ima svoje odane čitače. Osobito su bila popularna djela Rousseauova *La Nouvelle Heloise ou lettres de deux amants*, epistolarni romani Samuela Richardsona *Pamela* i *Clarissa* (koji se čitaju u francuskom prijevodu), i dakako Foscolove *Ultime lettere di Iacopo Ortis*, te druga slična djela. Među dubrovačkim književnicima, Bruèereovim suvremenima, poslanice su na latinskom jeziku pisali Rajmund Kunić, Bernard Zamagna, Junije Resti, Đuro Ferić i Đuro Hidža koji ih je nekoliko napisao i na hrvatskom jeziku.⁸ One govore o prilikama i o osobama toga doba, prikazujući svakodnevne događaje i pojedinosti iz privatnog i društveno-političkoga života. Ponašeni Francuz Marko Bruère među dubrovačkim književnim suvremenima prihvatio se pjesničke poslanice kao poglavitog načina svog umjetničkog iskazivanja, slijedeći taj književni trend. Kao i Hidži, blizak mu je bio Horacijev model, kojega naziva svojim učiteljem, a njegove stihove ističe kao motto u neobjavljenoj knjizi stihova koja sadrži veći broj poslanica.⁹

Dvije poslanice na hrvatskom jeziku Bruère je uputio prijatelju iz mladosti Antunu Sorgu, sinu glazbenika Luka, posljednjem predstavniku Dubrovačke Republike u Parizu, inače jednom od najznamenitijih dubrovačkih intelektualaca toga doba:

Antunu Sjerkoviću poslanica
(Prijatelju, Ante pobratime
što te nije meni u žalosti?)

iz mlađeg je pjesnikova doba, a nastala je netom po smrti pjesnikove majke Tereze 1789. godine. Stih je deseterac, a pjesnik stilom i jezikom u velikoj mjeri podražava stih narodne pjesme, s tipičnim formulama.

I druga poslanica *Plemenitu gosp. Antunu Lukšinu Sorgo čim se upravljaše na put.*

(Da mi je znati Ante prijatelju
Koje tebi sile i nevolje...)

nastala je u ranijem razdoblju pjesnikova života, po svojoj prilici 1797. godine kad se Sorgo otisnuo iz rodnog Dubrovnika u Rim da nastavi školovanje započeto u rodnome gradu, a Bruère ga pita je li uistinu bilo neophodno da napusti rodni dom i pođe tražiti sreću po svijetu. Gotovo istim riječima obratio se pjesničkom poslanicom Antunu Sorgu i Đuro Hidža pitajući ga zar je moguće da mu je toliko »rodni stan omrzo...«.¹⁰

Slična je poruka Marka Bruerevića i u jednoj od dvije poslanice Petru Aletiju koji je 1790. otišao u Rim k svome ujaku Benu Staju, gdje je upoznao brojne greciste i latiniste a družio se i s Mihom Sorgom. U Napulju se uključio u revolucionarni pokret napuljskih demokrata i jedva izbjegao desetogodišnju robiju nakon kapitulacije francuske posade i poraza demokrata. Krajem 1799. prelazi u Francusku gdje je upoznao vodeće francuske pisce. U tom razdoblju je i nastala gornja pjesma. (Spominju se besposlene igre i razblude u Parizu.) U rujnu 1802. vratio se u Dubrovnik.

Za nepravedni izgon iz Dubrovnika Petra Aletića pjesan, naslovio je Bruère poslanicu nesretnom prijatelju početkom 1804. godine, kad je Aleti odbio stražariti na jednoj gradskoj kuli. Sklonio se nakratko kod Bruèrea (dok su ga zduri iskali po svim krčmama i bordelima, kako ističe Pucić), a potom pobjegao u Italiju ne vrativši se nikad više u domovinu. Bruère je svoju žalost zbog gubitka prijatelja opjevao u ovoj pjesmi.

Epistola *Mihu Gargureviću liekaru* nastala je 1816. godine nakon izlaska zbirke pjesama »Carmina« Junija Resti, zajedničkog prijatelja dr. Miha Grgurevića i Marka Bruèrea. Zbirka je dočekana s velikim hvalama pa je Bruère šalje prijatelju za kojega je siguran da zna prosuditi književnu vrijednost, jer je i sam stvaralac koji, na žalost, malo piše, budući da je zauzet, kako naglašava Bruère, etičnim i korisnim poslom liječnika.

I nekoliko kolendi Marka Bruèrea koje je objavio Orsat Pucić u spomenutom godišnjaku, zapravo su pjesničke poslanice s nizom pojedinosti i zapažanja iz vlastitoga života, te jasno određenim stavom prema subesjedniku, uz tipičnu uvodnu i završnu kolendarsku formulu (*Knezu Zapjehi, Gosparu Niku Počiću, Gosparu Palu Gočiću te Gosparu Antunu Sjerkoviću iz 1820*).¹¹

Pjesničko pismo Andru Altestiju *Iz Travnika poslanica gosp. Andru Altestiću* (koji je, kako navodi Pucić, još za mladosti stekao visoki položaj na dvoru ruske carice Katarine Velike, ali život nije završio u Dubrovniku već u San Giorgio, Palmanova), »Andro, vrime leteč silovito / Pod muko bježi da ga se ne čuje«, nastalo je u razdoblju pjesnikova boravka u Travniku, u kojemu žali što mu dani mladosti prohode u surovim prilikama jedne »inostrane zemlje«, te ga potiče da uživa u datostima koje pruža život civilizirane sredine.

Većina Bruèreovih poslanica potječe upravo iz razdoblja života u Bosni, besputnoj zemlji, u oštrom i hladnom ozračju ubogog života, tišine i čamotinje,

među ispranim kaldrmama travničkih ulica s jedinim ugodnim pogledom na tanku zelenu nit bistre rijeke Lašve. Marko Bruère boravio je u Travniku u Bosni kao konzularni agent svoje države Francuske od kolovoza 1793. do rujna 1797. godine, premda je Bosnom kao tumač proputovao godinu dana prije.¹²

Bruère je upravo tada bio u godinama kad se roje želje i planovi mladosti, ali u tom okruženju njegove su snage bile sputane a zahtjevi mladosti nezadovoljeni. Unatoč činjenici što mu je život u Travniku bio otežan najrazličitijim brigama i nemogućnostima egzistencijalne naravi, spoznavši da se nalazi u zaostaloj i fanatičnoj zemlji, Bruère se, obdaren sposobnošću prilagodbe te znajući dobro jezik, snašao mnogo bolje od svoga nasljednika francuskog konzula Pierrea Davida. Toliko se prilagodio načinu života i običajima u Bosni da se i oblačio poput Turčina, a i oženio se tamo djevojkom niska roda i bez nužnog odgoja i manira.

Osjećao je potrebu da se izrazi književno, da s nekim tko ga je mogao razumjeti započne razgovor o svojim književnim pogledima i planovima, ali za te poticaje nije nalazio odgovora među onima s kojima je živio i radio u zabiti turske provincije. Kako je travnička sredina krajem 18. stoljeća gledala na pjesnika, najbolje očituje misao Ive Andrića u *Travničkoj hronici* koju izriče travnički paša francuskom konzulu i pjesniku Pierreu Davidu:

»Imamo, imamo i mi tako raznih derviša i bogomoljaca što recituju zvučne stihove; mi im dajemo milostinju, ali nikad ne pomišljamo da ih izjednačimo sa ljudima od posla i ugleda.«¹³ Poetsko stvaranje bilo je Bruèreu jedina utjeha u neugodnim okolnostima koje su ga okruživale i dodatno opterećivale njegov život daleko od kuće i od dragih prijatelja s kojima je odrastao. Javlja im se u Dubrovnik dugim narativnim pismima željan dubrovačke duhovne klime i ugodnih prijateljskih ćaskanja.

Latinskom piscu Juniju (Donu) Resti (1755–1814) šalje stihovanu poslanicu (102 stiha) pod nazivom *Al Signore Giugno Resti essendo egli conte id est Podestà di Lopud detto volgarimente isola di Mezzo, Capitolo* 1792. godine, u vrijeme kad Resti boravi sa suprugom Marijom (1756–?) na Lopudu kao knez. Uvodni stihovi pjesme tumače kako je nastala ova i sve druge koje je prijateljima slao iz dalekog bosanskoga grada. Nedostajalo mu je, naime, razgovora s dragim prijateljem, pa je tu prazninu ispunjao tako što je narativnim samogovorom pripovijedao o sebi i svom životu s puno sitnih i naoko beznačajnih pojedinosti, zanimajući se usput i za okolnosti u kojima živi njegov prijatelj. Zašto se pak služi stihom i rimom,

objasnio je u poslanici francuskom konzulu Pierreu Davidu u Travnik, opisavši mu nemilu zgodu s teleskopom koji je poklonio albanskom paši u Skadar, naglasivši pritom da stihovana riječ zvuči bolje od ikakvog argumenta.¹⁴

Muče ga u Travniku, budući da je upravo sredina ljeta, nesnosna vrućina i najezda muha zbog kojih je izranio tijelo od grebanja, pa se pomaže lepezom, kako je to vidio da čini i gospar Đono. Unatoč tome raspada se od znojenja. Ne drži više do fina i otmjena odijevanja, već hoda u gaćama i krije se od sunca po raznim uglovima i sjenicama. U hanu uopće ne funkcionira possluga, što dodatno opterećuje njegov život. Život na Lopudu koji uživa Resti (kako slijedi iz Restijeva pisma), ugodan je i lagodan, »jede se pije i spava, organiziraju plesovi i svečanosti u Dvoru«, pa je stoga, zaključuje Bruère, lud svatko tko u Lopudu pristane a tamo ne ostane. Uz obilje šaljivih dosjetki koje otkrivaju dugo i blisko prijateljstvo, Bruère pozdravlja i Mariju, suprugu Junija Resti. Budući da je pismo datirano 1792. godine, posrijedi je Bruèreov kraći boravak u Bosni prije odlaska na dužnost konzularnog agenta u Travnik 1793. godine, kad će jedno od prvih pisama, napisanih u turskom konaku, poslati prijatelju iz školskih klupa Nikoli Lucovu Pozzi, Marmontovu pobočniku s diplomom pravnika iz Siene: *Al signor conte Nicolo di Luciano Pozza capitolo* (172 stiha). Ono otkriva kako je Bruèreu život u Travniku, unatoč pripravi i iscrpnim obavijestima, bio vrlo neugodno iznenađenje za nekoga tko je odrastao u civiliziranoj europskoj sredini kao što je bio Dubrovnik. Javlja se prijatelju sa »dvije crte« u strahu da ga već prve noći ne ubije kakav Turčin po nalogu vezira. Taj strah ga kontinuirano prati, nikamo ne može bez pratnje. Leži na goloj zemlji, jede s poda, a pije s izvora poput koza i orlova. Uči se strpljivosti ugledajući se na Židova po imenu Giobbe s kojim se sprijateljio. No, najteže mu pada udaljenost od dragih prijatelja. Prisjeća se davnih dana iz rane mladosti, neposredno po dolasku iz Francuske kad je teško razlikovao imena svojih prijatelja Nika i Antuna (zasigurno Antun Sorgo), a ostala mu je u pamćenju i »jedna od tvojih zlih«, kako kaže Puciću, koji mu je pun dubrovačke aristokratske nadutosti rekao jednom prilikom: »...nemaju što tvoji s mojima...«. No sada se i toga nemiloga događaja prisjeća s nostalgijom mladenačkih dana, a jedina su mu utjeha pisma prijateljima o svojim nevoljama kojima krati dosadu dugih sumornih dana. U trenutku dok se javljao Puciću dogodio se jak potres od kojega su se grede nad njim počele ljuljati, pa Marko psuje, tužeći se na gorke uvjete života u kojima je u svemu prikraćen pa i u pisanju. Tuga ga obuzima što se njegova družba u Dubrovniku osula. Pita ga za djevojku koja mu je ostala u srcu i koju naziva Dulcineom,

moleći ga da je izvijesti o mukama što ih prolazi u Travniku među Turcima, te da ga ona preporuči Gospi od Milosrđa. To je zasigurno ista djevojka kojoj je posvetio dvije poslanice obraćajući joj se pjesničkim imenom Arpalica. Prijatelju Puciću napominje kako se nema još namjeru ženiti i da uživa u svojoj slobodi. No, samoća, udaljenost od prijatelja i europske civilizacije vrlo skoro su ga uvukli u zagrljaj priproste Kate Bošnjakinje, koju je usprkos očevu žestokom protivljenju i oženio.¹⁵ Umrla je mlada, a druga Bruèreova žena bila je Mara Kisić, obična »čupe« iz Župe dubrovačke kojoj je iz Pariza uputio nježno stihovano pismo na hrvatskom jeziku, s puno ljubavi i topline 1817. godine, u vrijeme kad je radi posla morao napustiti Dubrovnik odvojivši se na neko vrijeme od obitelji.¹⁶

Bruère je, unatoč tome, iskao učeno žensko društvo rokoko dama u otmjenim salonima, koje su uživale njegovo poštovanje samo ako im je otmjenost bila praćena i uznositošću duha. A takva je upravo bila lijepa i naobražena dubrovačka vladika Marija Giorgi Bona (1754–1839), čiji su salon posjećivali ne samo najnaobraženiji Dubrovčani toga doba, već i znameniti posjetitelji Dubrovnika iz inozemstva.¹⁷ Obraćajući se Mariji pjesničkom poslanicom iz Travnika na početku svojeg konzulskog službovanja 1793. godine, Bruère spominje pojedine osobe iz njezina društva od kojih se nitko, prema njegovu mišljenju, ne može mjeriti s njezinim duhom i njenom osobnošću. Možda je i to razlog što je od svega pet poslanica upućenih ženama (jedna je upućena anonimnoj plemkinji N.N.), jedna naslovljena Mariji Giorgi Bona rođ. Gozze. Otkriva se kao odani prijatelj i stalni posjetitelj salona Marije Giorgi Bona, kao i njezina ljetnog dvora u Župi dubrovačkoj obraćajući joj se srdačnom prisnošću. Iskazuje joj poštovanje i divi se njezinom tada još uvijek mladenačkom duhu (upravo je bila navršila 40 godina), i njezinoj ljepoti. Ispričao joj je nekoliko pojedinosti iz života u Travniku, gdje se toliko udomaćio da mu »nedostaje samo zelena kapica pa da posve svoju pripadnost francuskoj naciji zamijeni turskom«. Spominje i pozdravlja zajedničke prijatelje: gospoju Pavlu (1743–1811) (suprugu Luka Sorkočevića kompozitora, op. S.S.) i njezinu kćer Linju (Jelenu) (1766–1807), Marijinog muža Luka Giorgi Bona (1745–1794), kćer Mariju (Marijetu) koju su zvali Mare Mala (1772–1830), Junija Resti (1755–1814), Balda Gozze i njegovu suprugu i sestru Toma Basseglija Dešu Bassegli-Gozze (1759–1804), kao i Antuna Sorga. Duhoviti karakter ove poslanice, te poneki izraz pomalo i nezgrapno u komunikaciji s jednom finom gospođom, otkriva posve blisko prijateljstvo tog književnika s Marijom Giorgi Bona rođ. Gozze. Pripovijeda joj, među ostalim, kako psuje na turskom, kako se umiva poput

Turaka na potoku i kupuje žive piliće na cesti. Pismo je upućeno njoj premda je tada još uvijek živ njezin muž Luko (umro je sljedeće 1794. godine), kojemu izručuje tople pozdrave nazivajući ga prijateljem Turaka, jer bi za ladanjskog boravka u Župi odlazio s Turcima, s obližnje granice, zajedno u lov na divljač. Ova poslanica otkriva pojedinosti Bruèereova života u Dubrovniku, njegove prijatelje, sklonosti i provode.

Tomu Bassegliju (1756–1806), liberalno nastrojenom aristokratu, intelektualcu i kozmopolitu koji je upravo bio na dužnosti kazamorta u brdima nad Župom dubrovačkom, javlja se Bruère pjesničkom poslanicom (140 stihova) iz Bosne 1794. godine. To je zapravo odgovor na prethodno Tomovo pismo koje ga je toliko razveselilo kad ga je otvorio i pročitao u bosanskoj zabiti da je »od radosti gotovo poludio«. Pita ga ponajprije kako mu je u vrleti župskoj poslije Njemačke i Francuske, gdje čuva svoju zemlju od kuge, gladi i francuske bolesti. Šali se s prijateljem kazavši mu da je ta dužnost upravo dostojna njega i da bi to trebalo opjevati sonetom, poemom ili pjesmom. Potom ga tješi da barem neće trajati dugo kao što njegova nemila dužnost traje (ostao je četiri godine) zbog ustrajnosti bi ga, smatra, trebali proglasiti svecem. No, u snalaženju u opskurnom svijetu i iskanju sadržaja u njemu učio ga je, ističe Bruère, glavar svih mudraca — pjesnik Horacije.

Ipak teškoće u svijetu kojim je okružen čine se nepremostive, muči ga kašalj, tijelo mu je izmučeno raznim zarazama. Srce mu je žalosno jer je njegov »ljubazni pogled okružen razbojničkim licima antikrista«: nedostaju mu različita jela (salama, kobasica), karneval, plesovi, osobito tarantella. Epikurejska sklonost gastronomskom i osjetilnom uživanju kao životnom idealu čini ga upravo bliskim i sličnim Tomu Bassegliju. U oskudici svih tih uživanja, kojima je bio obiknut u nedaćama koje ga okružuju, boji se da bi mogao izgubiti pamet. Moli stoga Toma da sve to ispriča svojoj sestri Deši (Tereza–Deša Bassegli–Gozze 1759–1804) prema kojoj gaji osobitu naklonost i naziva je kreposnom i ljupkom. Možda će se ona na sve ovo i nasmijati, nastavlja dalje svoju misao, jer Marko nije više onaj kojega je naobražena i produhovljena Deša primala u svome dvoru; sav je pod oružjem kao ratnik s bojišta, poput Saracena.

Posljednja u nizu poslanica iz Travnika (iz neobjavljene knjige stihova pohranjene u Arhivu HAZU) upravljena je Andriji Altestiju *Al signor Andrea Altesti epistola* (154 stiha).¹⁸

Pjesnik je u vrijeme kad je uputio prijatelju iz Dubrovnika tu poslanicu već dulje vremena proboravio u Bosni i očito se obiknuo novom načinu života. Ne

spominje više nedaće kao što je to u poslanicama iz prve i druge godine boravka u Bosni, ali je nostalgija za voljenim gradom Dubrovnikom i prijateljima ostala. S dubokom tugom prisjeća se i svoje mrtve majke. Nedostaju mu prijatelji, dragocjeni sati s njima provedeni, a Altesti je jedan među najbližim prijateljima Marka Bruèrea. S poštovanjem i ljubavlju prisjeća se i u ovoj poslanici zajedničkog učitelja i pjesnika Đura Ferića. Upravo je Feriću posvećena i prva Bruèreova pjesnička poslanica koju je s dvadesetak godina uputio svom neposrednom pjesničkom uzoru, Đuru Feriću 1786. godine.¹⁹ Pjesma puna iskrene zahvalnosti prema učitelju koji je umio mladiću otvoriti srce prema klasičnoj poeziji, odškrinuvši mu na taj način vrata svijetova koji su ga opčinjavali tijekom čitavoga života.

Prema emocionalnom sadržaju Bruèreovih poslanica najbolje ga upoznajemo i kao čovjeka i kao pjesnika, te iščitavamo stranice vremena u kojem je djelovao kao francuski dužnosnik i hrvatski pjesnik. U ležernom i nepretencioznom tonu pjesnik nam otkriva svoje poglede na svijet i posebno na književnost, svoje radosti i žalosti, svoj svakodnevni život, jednom riječi — čitava sebe. Svaka od spomenutih poslanica slikovito prikazuje uvjete u kojima pjesnik živi i nudi pregršt osjećajnih momenata iskrenih i krajnje osobnih. U Bruèreovim poslanicama isprepliću se tzv. lagana i ozbiljna poezija, međusobno su protkani jedno s drugim šala i ozbiljnost. Prikazujući svoju često vrlo dramatičnu situaciju, pjesnik je sklon istodobno se i našaliti s vrlo ozbiljnim trenucima vlastitoga života. I to je naslijedio od svog velikog učitelja Horacija koji je pak miješani stil tzv. ozbiljno–smiješnog kopirao iz popularnih predavanja cinika i stoika.

Svoja pjesnička pisma, koja su redovito u stihovima, gdjekad bez strofa, ali vrlo često u tercinama odnosno u trostihu (koji se u hrvatskoj književnosti naziva još i trojak), Bruère naziva jednostavno poslanicom, pjesmom, iznimno razgovornom pjesmom, a najčešće, kad je u obliku trostiha odnosno trojaka, »capitolo«, vjerojatno po uzoru na Francesca Bernija koji je bio ne samo čitan u Dubrovniku, već je nekolicina dubrovačkih pjesnika, Bruèreovih suvremenika nasljeđovala njegovu pjesničku tradiciju odnosno tradiciju duhovite arkadije bernesce koja je zaživjela u 18. stoljeću i u Dubrovniku.²⁰ Bruèreove poslanice sačuvale su zasebnu poetsku fizionomiju, no premda prožete intenzivnom nacionalnom sviješću autora kao Francuza, one su i u stilskom i u jezičnom pogledu odraz hrvatskog kulturnog prostora koji je upravo čudesno blizak pjesnikovu biću. Bruèreov narativni diskurs obiluje asocijativnošću, općim refleksijama i topikom, koje je preuzeo iz antičke književnosti, iz srednjovjekovlja te iz književnog naslijeđa renesanse. Njegova

pisma dubrovačkim prijateljima doimaju se poput književnih sastavaka u kojima je izložio vlastita razmatranja o prijateljstvu, mladosti, ljubavi i ljepoti, pa bismo Bruèereove poslanice u suvremenom smislu riječi mogli nazvati i književnim esejima. Realistične pojedinosti iz pjesnikova života, zanimljivo i duhovito pjesnički oblikovane svakidašnje scene, iskrenost i ljepota Bruerevićevih čuvstvenih izričaja, u koje je umio mjestimično utkati i elemente pučkoga govora i folklor, sav taj živopisni asemblaž čini njegove pjesničke poslanice upućene dubrovačkim prijateljima, ali i drugim znancima, najboljim pjesničkim ostvarenjima književnog fin de siècle u Dubrovniku.

BILJEŠKE

¹ Maixner, R. »Interes francuske revolucionarne vlade za strane književnosti i Dubrovnik.« *Građa za povijest književnosti Hrvatske* 28 (1962):377–387.

² Misao Luka Stullija istaknuo M. Kombol u *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb: Matica hrvatska, 1961: 293.

³ U Arhivu HAZU pod signaturom IV A 68 nalazi se bilježnica sa 60 pjesama Mārca Bruèrea u rukopisu, koju je autor, prema navođenju Antuna Kaznačića, austrijskog časnika, darovao njegovu djedu advokatu Antunu Kaznačiću. Knjižica, uz ostale, sadrži pjesme upućene Đuru Feriću (br. 4), Mariji Bassegli (5), Katarini Sorgo (14), Jeleni i Nikoli Sorgo (18), Antunu Sorgu (30, 54), Marini Sorgo i Rafu Gozze (31), Juniju Restiju (36), Madi Sorgo (38), Nikoli Lucovom Pozza (45), Mariji Giorgi Bona (48), Tomu Bassegli (52), Andriji Altestiju (55); *Rasgovorna pjesma gosparu Lovrienzu Giromelli* objavljena je u knjižici *Versi in morte di Georgio Detorres* koju je 1802. objavio u Dubrovniku Frano Petar Martecchini; Bruèereove pjesme posvećene Mihi Zamagni i Urbanu Appendiniju nalaze se u rukopisnoj ostavštini Pavlović–Gracić, sv. 41, u Povijesnom arhivu u Dubrovniku (PAD). Nekoliko Bruèereovih prigodnica i poslanica upućenih dubrovačkim prijateljima objavio je Orsat Pucić u časopisu *Dubrovnik cviet narodnog knjižestva* 3 (1852) 19–57; Antun Kaznačić objavio je kolendu, koju mu je u povodu Novog ljeta poklonio Marko Bruère, *Slovinac* 1 (1878): 144.

⁴ Nagy, I. »Marko Bruère Desrivaux als ragusanischer Dichter.« *Archiv für slawische Philologie* 28 (1906): 73 »Amwichtigsten wäre es doch für die Kenntnis des Charackters Bruère's seine Privatbriefe wenn dieselben irgendwo vorhanden sind zu prüfen«.

⁵ Kombol, M. *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb: Matica hrvatska, 1961, 390.

⁶ Poslanica upućena Andriji Altestiju »Andro, vrijeme leti silovito...«, autograf, nalazi se u zbirci pod sig. R 3767 u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Pod sig. R 3787 nalazi se

još jedna varijanta ove poslanice »Andro vrime leteć silovito...« (*Dubrovnik, cviet narodnog knjižestva*). Nekoliko poslanica na hrvatskom jeziku sadrži i rukopisna zbirka pod sig. 3920 također u NSB-u.

⁷ Algorotti, Bettinelli, Frugoni. *Versi sciolti di tre eccellenti moderni autori*. Venezia: Stamperia di Modesto Fenzo, 1758.

⁸ Puratić, Ž. »Pjesničke poslanice Đura Hidže Dubrovčanina.« *Živa antika* 18/1 (1968) 80–93.

⁹ Rime di Marco Bruère Desrivaux (ex bibl. Casnacich Ragusii), Arhiv HAZU IV a 68.

¹⁰ Ž. Puratić. »Pjesničke poslanice ...« 91.

¹¹ Pucić, O. »Marko Bruère Desrivaux, pjesnik slovinski u Dubrovniku.« *Dubrovnik, cviet narodnog knjižestva* 3 (1952):9–57.

¹² Šamić, M. *Francuski putnici u Bosni na pragu XIX. stoljeća i njihovi utisci o njoj*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1966: 70–75.

¹³ Andrić, I. *Travnička hronika*. Zagreb: 1947: 160; Prema navedenom djelu M. Šamića, i francuski konzul Pierre David bavio se poezijom.

¹⁴ Rukopisna ostavština Pavlović–Gracić, sv. 36, Povijesni arhiv u Dubrovniku.

¹⁵ Sapieha, A. *Podróze w krajach slowianskich odbywane*, Novi Sad — Wrocław: Matica srpska — Ossolineum, 1983: 216–218.

¹⁶ Bruère, M. »Mari Bruerevici, svojoj ženi.« *Dubrovnik cviet narodnog knjižestva* 3(1852): 38–39.

¹⁷ Stojan, S. *U salonu Dubrovkinje Marije Giorgi Bona*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1996.

¹⁸ Ista poslanica s nadnevkom 27. srpnja 1795. godine pohranjena je i u trezoru Nacionalne i sveučilišne biblioteke: Marko Bruerević Desrivaux, *Varie poesie da Travnik*, R 3767.

¹⁹ Màrc Bruère, In risposta all'Elegia di Congratulazione del signor Abbate D. Giorgio Ferrich già Maestro del Autore, ricevuta nel ritorno dal Collegio di Ravenna, Rime di Marco Bruère Desrivaux, Arhiv HAZU IV a 68.

²⁰ S. Stojan, »Berneska poezija u Dubrovniku na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 31 (1993): 133–148.